

Tundub olevat ilmvõimatu võtta kahte lausesse kokku Vabadussõda, mis lõppes Tartu rahulepinguga ja Eesti Vabariigi maailmakaardile astumisega.

Siiski leiame tabava lühikirjelduse sõjavägede ülemjuhataja päevakäsust number 1308, mille kindralleitnant Johan Laidoner andis välja 28. märtsil 1920, kui ta ameti maha pani.

“Kolmteistkümme kuud võitles Eesti rahvavägi kõige raskemates tingimustes määratu suure ja tugeva vaenlase vastu, tõrjus tagasi kõik tema pealetungimised ja vabastas Eesti maa ja rahva. Vaenlane oli sunnitud meid iseseisva riigina tunnustama ja meiega rahu tegema.”

Lisaks koolipoiste, vabatahtlike, veel hiljuti Vene armees võidelnud Eesti ohvitseride ja sõdurite vaprusele aitas meid toonaste poliitikute oskus ja julgus teha õigel ajal õigeid otsuseid.

Seda julgust ja oskust oleks Eesti poliitikutel vaja läinud ka hiljem, eriti keerulistel hetkedel 1930. aastate teisel poolel.

Ometi võib Eesti olla 20. sajandi üle uhke, sest ta on kaks korda võitnud. Lisaks Vabadussõjale ka Külmas sõjas. Eesti on jäänudki võitjate poolele. See peaks meil lubama suhtuda 20. sajandisse võitjate suuremeelsuse ja kindlustundega ning olla üle kaotaja alandavast hirmust.

2. veebruar annab meile õiguse ja võimaluse vaadata minevikku ning rääkida ka sellest, kuidas ajalugu võib olevikku ja tulevikku mõjutada.

Me mäletame enda võite. Olgu selleks Vabadussõda ja Tartu rahuleping või iseseisvuse taastamine Nõukogude Liidu varemetel. Iga rahvas ja riik peabki oma võite meeles pidama ja tähistama.

Aga kuidas suhtuda teiste rahvaste võitusesse? Eriti juhul, kui see rahvas elab siinsamas Eestis

koos meiega, ja olukorras, kus nende võit ei ole üheselt meie oma? Ja kuidas suhtuda nende võitutesse veel siis, kui neid tähistades röömustatakse tegelikult meie kaotuste üle?

Natsismi purustamine – kui kogu Euroopa võit – väärrib tähistamist. Kuid seejärel painutati pool Euroopat aastakümneteks Moskva võimu alla. See tähendas Eestile kaotusi ja kannatusi. Algul tapmisi, arreteerimisi ja küüditamisi, hiljem tagakiusamist, venestamist, hirmutamist ja vaimset vägivalda.

Ajalool võivad olla erinevad värvid. Venemaale ja ka paljudele Eesti venekeelsetele inimestele tähendab Teine maailmasõda Suurt Isamaasõda, aastaid 1941–1945, mil natsid Nõukogude Liitu ründasid ja lüüa said.

Eestile, nagu ka Lätile, Leedule ja Poolale algas Teine maailmasõda kaks aastat varem, juba 1939. aasta 23. augustil, kui Stalin ja Hitler liitlastena jagasid Euroopa oma mõjualadeks. Edasi tuli baaside leping, valitsuse kukutamine, oma riigi kaotamine ja erinevad okupatsioonid.

Meie Teine maailmasõda kestis 1991. aasta augustini. Alles 1994. aasta 1. septembril, pärast viimase vene sõduri lahkumist, saime end taas tunda peremehena omal maal.

Küsigem: kuidas sellise keerulise minevikuga hakkama saada? Retsept võiks olla lihtne: kõigil on õigus tähistada oma võite ja mälestada oma kaotusi.

Oswald Spengleri järgi on ajalugu luuletatav. Praegu me näeme, kuidas ajalugu, õigemini minevikust arusaamine on kaitsekraavide ja tankitõkete moel lahutamas Eestis elavaid inimesi.

20. sajandi sõdades ja repressioonides sadu tuhandeid inimesi kaotanud Eesti rahvas mõistab Suure Isamaasõja tähendust vene, ukraina ja valgevene rahvale. Kui aga 9. mail langenute mälestamise asemel hakatakse ülistama okupatsiooni ja koos sellega eitama Eesti rahvale osaks saanud kannatusi, siis seda me taluda ei saa.

Austatavad kaasmaalased,

Eesti ajalooline pilk on treenitud nägema pigem kannatusi kui saavutusi, pigem kaotusi kui võite. Hirmu ja eelarvamusi on me pilgus rohkem kui uhkust ja avatust. Me justkui võitleme oma mõttes edasi Teist maailmasõda, me võitleme edasi okupatsioonidega. Nii, nagu üks teine riik siit mitte väga kaugel peab oma lahinguid 20. sajandil korda saadetu õigustamiseks.

Kahjuks ei taha Venemaa tunnistada oma esimese presidendi Boriss Jeltsini sõnu Ungaris 1992. aasta novembris, et pärast fašismi purustamist tuli Ida-Euroopasse teine vägivalda ideoloogia. Nõukogude Liidu põhjustatud vägivalda eest vabandanud Jeltsin ütles, et tuleb teada oma ajalugu, sest ilma täieliku tõeta ei saa taastada õiglust ning ilma täieliku tõeta ei ole kahetsust ega andestust.

Jah, tõesti. Kahetsust kas on või seda ei ole. Täpselt niisamuti ei saa kelleltki nõuda vabandamist, sest ka vabandamine on süüme, kasvatuse ja tsiviliseerituse asi.

Eesti on kahetsenud ja vabandanud nende kaasmaalaste eest, kes saksa okupatsiooni ajal sidusid end inimsusevastaste kuritegudega. Eesti kohtud on mõistnud õigust nende üle, kes Nõukogude okupatsiooni ajal mõrvasid ja küüditasid tsiviilelanikke või tapsid selja tagant metsadesse varjunud vastupanuvõitlejaid.

On solvav, kui nüüd süüdistab Venemaa Eestit ajaloo ümberkirjutamises natside kasuks. See süüdistus on vale ja ebaõiglane nende suhtes, kes võtsid relva, et kaitsta Vabadussõja lahingutes kätte võideldud vabadust. See solvab kõiki neid, kes kaotasid Saksamaa ja Nõukogude Liidu vallandet sõjas oma kodu, kodumaa, lähedased, tervise ja elu.

Eesti ei kirjuta ümber oma ajalugu. Ta nimelt on kirjutanud seda, mida okupatsiooniaastail siin ei lubatud kirjutada ega isegi lugeda, ja mida kogu läänemaailm teadis kogu selle perioodi vältel.

Probleem on pigem selles, et Venemaa enda historiograafia vaevleb endiselt neis sovetlikes fantaasiates, mida mitte keegi vabas maailmas tõsiselt ei võta. Küll aga teevad seda need, kel

pole võimalik midagi muud lugeda.

Sestap ei pea meie, nagu mõned soovivad, asuma „maailmale Eesti ajalugu selgeks tegema“. Tsiviliseeritud maailm on ammu seda kõike teadnud, rajades sellele ka alates 1940. aastast oma mittetunnustamispoliitika.

Samuti ei pea me üle tähtsustama neid Eesti vastu suunatud meeleavaldusi ja ähvardusi, mis lähtuvad meie naaberriigist. Selle asemel tundkem muret, et enam kui 15 aastat pärast iseseisvuse taastamist napib meil teaduslikult läbi uuritud andmeid selle kohta, kes ja mida siis ikkagi täpselt tegi okupeeritud Eestis aastatel 1945–1991.

Seepärast ei tasu ka imestada, miks suur osa Eesti elanikkonnast mõistab meie ajalugu halvasti või teisiti. Põhjalik ja erinevatesse keeltesse tõlgitud lähiajalugu on samuti üks püstitamist ootav vaimne vabadus- või mälestussammas. See aitab meil kõigil, ka meie vene ja muust rahvusest kaasmaalastel aru saada, mis siis õieti toimus.

President Meri ellu kutsutud inimsusevastaste kuritegude uurimise rahvusvaheline komisjon on koostanud ja üllitanud oma esimese mahuka kogumiku, mis kirjeldab ajavahemikus 1940–1945 Eestis toime pandut. Oodata on 1940ndate teise poole kirjeldust.

Aga sellega me ei tohi piirduda. Kogu Nõukogude okupatsiooni periood tuleb täispikkuses võtta luubi alla. Ka need ajad, mis meile meeldida ei pruugi, mil kogu süü ei lasu vaid väljast tulnud okupantide õlgadel.

Kollaboratsioonism Eestis on niisama vähe läbi valgustatud kui Venemaal tema roll okupeeritud aladel. Kui me ei taha langeda sellesse samasse ajaloo valikulise käsitlemise lõksu, mida me näeme Idas aset leidmas, peame ka meie ausalt ja igakülgselt uurima Eesti ajalugu kuni augustini 1991.

Ajaloo uurimine ja minevikust aru saamine, mu kallid kaasmaalased, on hoopis olulisem ja vaevanõudvam töö, kui mälestusmärkidega sõdimine. Ja seda tööd ei tee meie eest ära mitte keegi.

Mu daamid ja härrad,

me räägime ebaõiglusest, sellest, kuidas Eestit absurdsete argumentidega süüdistatakse. Ebaõiglane on ka see, kui Eesti poliitikud annavad järele kiusatusele saada lisahääli ja kasutavad ajalugu pigem malaka kui õpikuna.

Kahjuks oleme seda möödunud aasta kevadest näinud. Nii oleme jõudmas olukorda, kus Eesti ise jagab oma oponentidele padroneid meie enda pihta tulistamiseks.

Niinimetatud pronkssõduri puhul on tekkinud olukord, mida Augustinus iseloomustanuks sõnadega: see kõik on ühevõrra õige just seepärast, et see on ühevõrra vale.

Olukorras, kus paljud Eestis elavad noored ei pea Nõukogude Liitu mitte okupandiks vaid vabastajaks, seisab me ühiskond silmitsi tõsise probleemiga. Seda probleemi pelgalt pronkssõduri kõrvaldamine või paigalejätmine ei lahenda.

Mõelgem pigem sellele, mida kõik me oleme saavutanud oma 15 aasta taguse võiduga. Me ei pea muretsema absurdi ja libasüüdistuste pärast; selle üle, kas ja kuidas see mõjutab Eesti pääsemist Euroopa Liitu või NATO-sse. Meid mõistetakse ja me oleme kindlalt Euroopa Liidu ja NATO sees.

Me ei pea reageerima solvangutele ja jaburustele, me võime sellest kõigest üle olla. Me elame vabas ja demokraatlikus riigis, mille oleme ise loonud. Meie ajalugu, kogu oma hiilguse aga ka häbiväärsete plekkidega, on avatud.

Ma kutsun Eesti avalikkust ja poliitikuid tarkusele ja väärikusele. Vaadake pigem tulevikku, nähkem seal olulist nii Eestile, Euroopale kui ka kogu maailmale!

Kuid seejuures ei tohi me unustada minevikku, eriti neid mehi ja naisi, kellele võlgneme võidu Vabadussõjas ja oma riigi. Ainult meie endi suutmatus kokku leppida on jätnud Eesti vabaduse eest langenud väärilise austusetä. Vabadussammast ei ole siiani. See tähendab, et me pole ka osanud tähistada järeltulevatele põlvvedele meie võite.

Rajagem nüüd Vabadussammas lõpuks ometi väärrikasse kohta!

Süütame küünlad Vabadussõjas langenute haudadel ja mälestusmärkide juures nii täna kui 24. veebruaril. Heiskame riigilipud ja rõõmustame.

Sest kokkuvõttes, kõigi oma kaotuste ja kannatuste kiuste, oleme võitjad ju meie.